

Een poortje ..... en wat erachter zit.

Niet alleen in, maar ook aan een museum zijn soms boeiende zaken te vinden. Een voorbeeld hiervan is een tamelijk onopvallend poortje op de binnenplaats van het Zuiderzeemuseum, waar een (kunst)historisch interessant verhaal aan verbonden is.

Jarenlang bevond het poortje zich wat vergeten in een hoek naast het Peperhuis. Bezoekers kwamen nauwelijks op de binnenplaats en ook door museummedewerkers werd deze voormalige toegang tot het gebouw niet meer gebruikt. Pas bij de laatste verbouwing van het binnenmuseum en de in gebruik name van de nieuwe ingang waar het poortje recht tegenover staat, kwam het weer in de belangstelling: dit poortje zou een blikvanger kunnen worden, maar het moest dan nodig gerestaureerd en geschilderd worden.

In vroeger tijden was het heel gebruikelijk dat beeldhouwwerk - zowel in hout als in steen - waar huizen, gebouwen en poorten mee versierd waren in vrolijke kleuren werd geschilderd. Het sier-element werd erdoor versterkt en details kwamen meer tot hun recht. Nog tot in het begin van deze eeuw werd dit polychromeren van beeldhouwwerk veel toegepast, zoals uit oude foto's blijkt.

En toen kwam de kentering; de mensen waren uitgekeken op de kitsch van de neo-gotiek en de uitbundigheid van de Jugendstil. Onder invloed van de zgn. Amsterdamse School deden eenvoud van vormen en vooral het gebruik van

ongeschilderd natuurlijk materiaal zijn intrede. In deze 'eerlijkheid' werd ook het beeldhouwwerk meegenomen, het werd grondig van verf ontdaan, zodat alleen de pure steen overbleef.

Restaurateurs staan vaak voor een groot dilemma. Tot hoever moet je terugrestaureren? Ieder tijdperk heeft zijn stempel achtergelaten op een gebouw en het is soms moeilijk om een keuze te maken, want als je kiest voor authenticiteit kunnen op zich heel charmante details daaraan voorgoed ten offer vallen.

Bij het polychromeren ligt dat gelukkig wat eenvoudiger. Probeer het uit en als je tot de conclusie komt dat het niet mooi is, schilder je het gewoon weer over! Onder dat motto werd 1982 het wapen in het Staverse poortje tegenover het Peperhuis opgeschilderd. Dit jaar werd in Hoorn na het polychromeren van de bekende Bossuhuizen een project gestart om tenminste twaalf poortjes weer te schilderen.

Een speciale commissie werd ingesteld, die zich erover moest buigen hoe uitbundig er gewerkt kon worden. Dat hier wel eens compromissen gedaan zijn, is te constateren bij een wandeling door de stad. Duidelijk is te zien dat men soms te voorzichtig was. Een voorbeeld

van polychromeren is te vinden rond de toegangspoort van het weeshuis in Hoorn.

De historie

Toen het poortje in Enkhuizen weer in de belangstelling kwam te staan, dook de bouwkundig-historicus van het Zuiderzeemuseum, Peter Bakker, in de geschiedenis en hij kwam een aantal wetenswaardigheden op het spoor.

Het was bekend dat het poortje oorspronkelijk elders in Enkhuizen had gestaan en via Amsterdam hier terugkeerde. De geschiedenis daarvan werd nauwkeurig gereconstrueerd.

De oorspronkelijke bestemming en lokatie van het poortje is niet zeker. Het dateert uit 1625, maar de eerstbekende functie ervan was die van toegang tot het achttiende eeuwse kantoorgebouw van de scheepswerf aan de Paktuinen nabij de Drommedaris.

In 1912 werd het landelijk bekend, toen er veel commotie ontstond naar aanleiding van berichten over verkoop van het poortje naar Engeland, en gelijktijdig ook een andere historische gevel, de mooiste van Enkhuizen. Wetten op het gebied van de monumentenzorg bestonden nog niet en deze kwestie vormde aanleiding tot een pleidooi voor regelgeving op dit terrein.

In hoeverre werfeigenaar Stapel is beïnvloed door de felle reacties is niet bekend, maar het staat vast dat het poortje, schoongemaakt van verf, terecht kwam in de tuin van het Rijksmuseum te Amsterdam. Voor de werf in Enkhuizen werd een kopie van gegoten 'beton' geplaatst. Dit was vermoedelijk een goede kunststeen dat moeilijk van echt zandsteen te onderscheiden was. Het gerucht wil dat een tweede kopie naar Engeland ging; dus wie op vakantie in Engeland een opvallend bekend poortje tegenkomt...

In 1955 werd na een verzoek van directeur Bouma van het te openen Zuiderzeemuseum het poortje door

het Rijksmuseum in Amsterdam aan het Rijksmuseum te Enkhuizen overgedragen. De zekerheid dat dit ook werkelijk het authentieke poortje is en geen kopie, wordt geleverd door oude foto's. Op een foto die rond de eeuwwisseling genomen werd, zijn een aantal beschadigingen te zien. Deze zijn nog steeds aan het poortje bij het museum terug te vinden, terwijl men bij de kopie voor de werf in Enkhuizen deze keurig gerepareerd heeft, zoals een later genomen foto toont. Dit laatstgenoemde poortje heeft overigens een treurig einde gevonden. In de oorlogsjaren is de werf gebombardeerd en het poortje is toen verwoest. De schijnbaar zinloze verhuizing naar Amsterdam had tot gevolg dat zich thans in Enkhuizen toch weer het origineel bevindt.

Speurtocht naar een detail

Omdat er bij de restauratie en het beschilderen van een historisch bouwwerk meer komt kijken dan het kopen van een paar blikjes verf in de bouwmarkt, werd technisch advies gevraagd aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist. Kleuradviseur/verfspecialist Crèvecoeur en natuursteenskundige Querido van deze dienst werden ook enthousiast voor het polychromeren en kwamen met een onderhouds- en kleuradvies. De verf waarvoor gekozen werd, is een speciaal soort die de vochtthuishouding van de steen niet aantast en bij eventueel overschilderen geen problemen geeft. Een neveneffect van het beschilderen zal zijn dat het de steen beschermt tegen luchtvervuiling en zure regen. Dat met name de voorstelling in het medaillon daar ernstig door geleden heeft, blijkt uit een foto van nog geen 100 jaar geleden waarop ze nog duidelijk waarneembaar is. Deze afdruk van een glasnegatief werd door museumfotograaf Steltenpool tot een bruikbare afbeelding omgetoverd, waaraan alleen de ouderdom is af te lezen

aan de barst in het negatief. Een detailvergroting van deze afdruk was de sleutel tot een beter begrip van de symbolische voorstelling waarvoor de deskundigen eerst geen verklaring hadden. In het medaillon waren een krijgsman en een vrouw te zien. De man leek in het water te staan en de vrouw zweefde als het ware daarnaast, omdat het onderstuk zwaar beschadigd was. Beiden staan met de rug naar elkaar toe, wat vrij ongebruikelijk is. Na het schoonmaken van het gesteente en uit de foto werd duidelijk dat de man niet in de golven, maar tot boven zijn knieën in onkruid staat, terwijl de vrouw vaste grond onder de voeten heeft. Als symbolen voor standvastigheid en voorspoed houdt zij een anker vast en zit er een valk op haar schouder. Volgens Peter Bakker wordt de symboliek van deze voorstelling verklaard door de hoofdletters eronder die een lettergreep-raadsel vormen: Die BeNijdt Een AnDer Sijn ProFijt Die Quelt Sijn Vlees En VerSlijt Sijn Tijd. De man houdt zich uit jaloezie op de vrouw bezig met onnutte krijg en verwaarloost daardoor zijn eigen land.

Symbool voor haat en nijd is ook de 'leeuwekop' boven de deur, die in werkelijkheid een sater is en inmiddels weer van kleine horentjes werd voorzien. De rijkdom wordt geïllustreerd in de beide hoorns des overvloeds, de sieraden van de vrouwenkop in het fries, de voorstellingen naast de deur (vermoedelijk waaiers van struisveren) en de leeuw bovenin. Deze houdt stevig een bol (= bezit) vast, die ook nog eens op een rots rust. Solider kan het haast niet!

Museummedewerkers Victor Kersten (metselaar) en Jaap Klarenbeek (schilder) zijn al druk aan het werk in de grote tent die om het poortje is gebouwd. Reiniging en restauraties zijn voltooid en het werk vordert gestaag, ondanks onverwachte problemen die zich voordeden met de levering van de speciale verf.

Bezoekers zullen straks een poortje zien waar de kleur goud functioneel is gebruikt in de banden van de hoorns, de bol van de leeuw, de diadeem en de cijfers en letters. De ondergrond wordt uitgevoerd in twee tinten 'Bentheim', genoemd naar de romige kleur van de zandsteen uit die plaats, in de zeventiende eeuw veel gebruikt voor beeldhouwwerk en de zgn. speksteenlagen aan gevels. De afbeelding in het medaillon, de leeuw en de hoorns des overvloeds zullen zoveel mogelijk worden uitgevoerd in realistische kleuren.

Er bestaan inmiddels plannen om een kleine foto-expositie te wijden aan de historie van het poortje, als in het voorjaar het resultaat van dit interessante stuk restauratiewerk aan het publiek getoond wordt. Misschien is het een aardig idee om dan ook aandacht te besteden aan de geschiedenis en de techniek van het polychromeren. (WvR)